

BEATA STYPULKOWSKA
CZĘSTOCHOWA

INDYWIDUALNE FORMY ŻYCIA KONSEKROWANEGO W KONTEKŚCIE ROKU ŻYCIA KONSEKROWANEGO

1. Uwagi wstępne

Z okazji Roku życia konsekrowanego niniejszy artykuł został poświęcony indywidualnym formom życia konsekrowanego. Należą do nich dziewice i wdowy konsekrowane oraz pustelnicy.

Na początku podjęto problem określenia osób konsekrowanych. Ponieważ życie konsekrowane ściśle jest łączone z profesją rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa zasygnalizowano to zagadnienie w odniesieniu do indywidualnych form życia konsekrowanego. Następnie wymieniono trzy cele postawione przez papieża Franciszka na rok życia konsekrowanego i według nich omówiono przeszłość, odniesiono się do teraźniejszości i zasygnalizowano przyszłość indywidualnych form życia konsekrowanego.

2. Osoby życia konsekrowanego

Termin „konsekracja” (łac. *consecratio*, *-onis* – pobłogosławienie, poświęcenie¹) oznacza uroczysty akt, przez który człowieka lub rzecz w szczególny sposób przeznaczają się dla Boga².

Potocznie życie konsekrowane bywa utożsamiane z życiem zakonnym³. Jednakże w Kościele istnieją różne formy życia konsekrowanego. Jan Paweł II w Adhortacji posynodalnej *Vita consecrata* wymienia: instytuty zakonne oddane całkowicie

¹ Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992, s. 146.

² G. O’Collins, E.G. Farrugia, *Zwięzły słownik teologiczny*, przeł. J. Ożóg, Kraków 1993, s. 115.

³ <http://www.deon.pl/religia/wiara-i-spolnoczenstwo/art,50,konsekrowany-niekoniecznie-znaczy-zakonny.html> (2015.03.21). Również papież Franciszek swój list apostolski skierował „do zakonnic i zakonników” – Papież Franciszek, List apostolski do zakonnic i zakonników na rozpoczęcie Roku Życia Konsekrowanego *Świadkowie radości*, https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_letters/documents/papa-francesco_lettera-ap_20141121_lettera-consacra.html (2015.05.19). Dalej skrót: ŚR.

kontemplacji, instytuty zakonne oddane dziełom apostołskim, tzw. czynne, instytuty świeckie, stowarzyszenia życia apostołskiego oraz stan dziewic poświęconych Bogu, pustelników i wdowy⁴. Te ostatnie formy zwykło się określać jako indywidualne formy życia konsekrowanego⁵.

Należy również wspomnieć o tym, że w szerszym znaczeniu wszyscy chrześcijanie są konsekrowani przez chrzest i bierzmowanie. Te sakramenty są wspólne wszystkim członkom Ludu Bożego. Szafarze pełniący posługę święceń oprócz tej konsekracji podstawowej otrzymują także konsekrację w sakramencie święceń, aby kontynuować w czasie posługę pasterską. Osoby konsekrowane otrzymują nową i specjalną konsekrację, aby gruntowniej naśladować Chrystusa czystego, ubogiego i posłusznego⁶.

Życie konsekrowane w sensie ścisłym oznacza stałą formę poświęcenia się Bogu i Kościołowi realizowaną w instytutach życia konsekrowanego lub w sposób indywidualny (dziewice, pustelnicy, wdowy). Można wyróżnić elementy teologiczne i kanoniczne, które określają istotę życia konsekrowanego⁷. Do elementów teologicznych należą: całkowite oddanie się Bogu dla Jego uwielbienia, budowania Kościoła i zbawienia świata; pełniejsze naśladowanie Chrystusa pod działaniem Ducha Świętego; profesja rad ewangelicznych lub tylko ślub dziewictwa w odniesieniu do dziewic; dążenie do doskonałej miłości w służbie Królestwa Bożego, szczególna łączność z Kościołem i jego tajemnicą przez miłość oraz publiczne świadectwo o eschatologicznym charakterze Kościoła⁸. Do elementów kanonicznych należą: stałość; erekcja przez kompetentną władzę, wolny wybór, obowiązek zachowania rad ewangelicznych na mocy złożonych ślubów lub innych więzów świętych oraz w odniesieniu do instytutów życia konsekrowanego – obowiązek przestrzegania prawa własnego⁹. Inni mówią o czterech wymiarach życia konsekrowanego: ascetycznym, który oznacza oderwanie się od świata; mistycznym, który oznacza przyłgnięcie do Boga; apostołskim, który oznacza służbę Bogu oraz prawnym, który oznacza instytucjonalną więź z Kościołem¹⁰.

⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska o życiu konsekrowanym i jego misji w świecie *Vita consecrata*, [dalej : VC], n. 5-12.

⁵ Przy Komisji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego istnieje Podkomisja Episkopatu Polski ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego – <http://www.ifzk.episkopat.pl/> (2015.03.21).

⁶ VC 31; K. Dębowska, *Życie konsekrowane, jego istota i aktualna sytuacja w Polsce*, w: B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Warszawa 2002, s. 13; S. Szczepaniec, *Od konsekracji chrzcielnej do stanu życia konsekrowanego*, w: http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/konferencja_konsekracja_2015.pdf (2015.04.03).

⁷ M. Daniluk, *Encyklopedia instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Pojęcia, terminy, instytucje, dokumenty, czasopisma*, Lublin 2000, s. 402.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ T. Paszkowska, *Konsekracja*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 649.

3. Profesja rad ewangelicznych

Profesja rad ewangelicznych jest jednym ze składników profesji zakonnej¹¹. Rady ewangeliczne, które są wezwaniem do dobrowolnego podjęcia życia w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie, podejmowane na mocy ślubów zakonnych podczas profesji zakonnej konstytuują stan zakonnej¹². Rady ewangeliczne bywają ukazywane jako cecha charakterystyczna osób konsekrowanych i w sensie kanonicznym decydują o statusie życia konsekrowanego¹³.

Jan Paweł II w adhortacji *Vita consecrata* zwraca uwagę na to, że życie konsekrowane, głęboko zakorzenione w przykładzie i w nauczaniu Chrystusa dzięki profesji rad ewangelicznych sprawia, że charakterystyczne przymioty Jezusa – dziewictwo, ubóstwo i posłuszeństwo – stają się „widzialne” w świecie¹⁴. Dalej Papież pisze, że osoby konsekrowane, zobowiązane są do naśladowania – przez praktykę celibatu, ubóstwa i posłuszeństwa – tej formy życia, jaką sam Jezus przyjął i dał za wzór uczniom¹⁵.

Doktryna rad ewangelicznych rozwijała się powoli. W pierwotnym cenobityzmie chrześcijańskim przeżywanie wskazań ewangelicznych nie było sformalizowane i sprowadzone do składania profesji poprzez zachowywanie ślubów posłuszeństwa, czystości i ubóstwa¹⁶. Teoria trzech ślubów – ubóstwa, czystości i posłuszeństwa – została usystematyzowana jedynie w Kościele łacińskim, poczynając od XI wieku¹⁷. Inni przesuwają trzy rady ewangeliczne na wiek XII. Wyrażają zdanie, że formalne wprowadzenie klasycznych dla chrześcijaństwa zachodniego trzech ślubów zakonnych (posłuszeństwa, czystości i ubóstwa), miało miejsce po raz pierwszy dopiero w Regule Zakonu Trójcy Przenajświętszej (trynitarzy) w 1198 roku¹⁸. Komentatorzy Reguły św. Benedykta podają, że pojęcie trzech odrębnych ślubów dojrzało dopiero w XIII wieku pod wpływem ówczesnej myśli teologicznej. Poczynając od tego okresu zakonnicy ślubują na ogół zachowanie trzech rad ewangelicznych: ubóstwa, czystości i posłuszeństwa, a śluby te stanowią trzy odrębne zobowiązania, pociągające za sobą także odrębne skutki prawne. Starożytni mnisi przyrzekali po prostu życie monastyczne

¹¹ M. Daniluk, *Profesja zakonna*, w: *Encyklopedia instytucji życia konsekrowanego*, dz. cyt., s. 302.

¹² Tamże, s. 315.

¹³ O. Leonello Leidi, *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, http://www.konsekrowane.org/dokumenty/sympozjum2015_konf-1.pdf (2015.12.08).

¹⁴ VC 1.

¹⁵ VC 31

¹⁶ D. Kasprzak, *Koncepcja dobrowolnego ubóstwa w pismach monastycznych św. Augustyna*, „Vox Patrum” 33 (2013), t. 60, s. 165.

¹⁷ V. Desprez, *Początki monastycyzmu. Tom I. Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do Soboru Efeckiego (431)*, przekł. J. Dembska, Kraków 1999, s. 133.

¹⁸ D. Kasprzak, *Kwestia bogactwa i ubóstwa w Kościele imperialnym na Zachodzie w IV i V wieku*, „Vox Patrum” 31 (2011), t. 56, s. 511. Artykuł dostępny: <http://www.voxpatrum.pl/pdfy/Vox56/Kasprzak.pdf> (2015.03.25); Tenże, *Koncepcja dobrowolnego ubóstwa w pismach monastycznych św. Augustyna*, art. cyt., s. 165.

w określonym klasztorze¹⁹. Reguła św. Benedykta stanowi, że ten, kto ma być przyjęty do klasztoru, „w oratorium w obecności wszystkich złoży przyrzeczenie stałości, zachowania obyczajów monastycznych i posłuszeństwa”²⁰. W obyczajach monastycznych późniejsza tradycja mieściła zarówno ubóstwo, jak i czystość, uwydatnione w nowszych zakonach²¹, jednakże nie jest to wyraźnie w Regule określone. Obecnie benedyktyni składają śluby, stosując dosłownie wymagania Reguły²².

Monastycyzm wschodni jeszcze dzisiaj swoją profesję traktuje nie tyle jako wyraz specjalnych ślubów, ale poświęcenie całego istnienia Ojcu przez Syna w Duchu²³. Niektórzy jednak omawiają go w kontekście trzech rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa²⁴.

Warto zwrócić uwagę na to, że składanie trzech ślubów: posłuszeństwa, czystości i ubóstwa ściśle związane jest z profesją zakonną. Śluby te regulują wewnętrzne życie wspólnoty i pociągają za sobą odrębne skutki prawne. Instytuty świeckie na wzór zakonów przyjęły profesję rad ewangelicznych, jednakże w odniesieniu do ubóstwa nie pociąga to za sobą skutków prawnych. W praktyce realizacja ślubu ubóstwa polega na tym, że przełożeni mają wgląd w wydatki członka instytutu i nie może on w pełni samodzielnie i niezależnie dysponować swoim majątkiem. Ślub ubóstwa w tym przypadku związany jest ściśle ze ślubem posłuszeństwa.

4. Indywidualne formy życia konsekrowanego a profesja rad ewangelicznych

Nie we wszystkich formach życia konsekrowanego praktykowanie czystości, ubóstwa i posłuszeństwa dokonuje się w ten sam sposób. Indywidualne formy życia konsekrowanego wymagają w tej kwestii pewnych uściśleń w celu wyjaśnienia specyfiki ich życia oraz odróżnienia form indywidualnych od form wspólnotowych realizujących się w zgromadzeniach zakonnych czy instytutach świeckich życia konsekrowanego.

Jedynie wobec pustelników Kodeks Prawa Kanonicznego wyraźnie stwierdza, że mają się oni zobowiązać publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych²⁵. W odniesieniu do dziewic w Kodeksie Prawa Kanonicznego nie ma takiego wskazania a wdowy w ogóle w Kodeksie nie są wymienione.

Dziewice zobowiązują się „gruntowniejszego naśladowania Chrystusa”²⁶. W tym wyrażeniu mieszczą się również trzy rady ewangeliczne, niektórzy wyraźnie mówią

¹⁹ Święty Benedykt z Nursji, *Reguła*, Święty Grzegorz Wielki, *Dialogi. Księga druga*, Tyniec-Kraków 1994, s. 215.

²⁰ Reguła 58, 17.

²¹ P. Szczaniecki, *Święty Benedykt*, Tyniec-Kraków 2000, s. 67.

²² Tamże.

²³ V. Desprez, *Początki monastycyzmu*, dz. cyt., s. 133.

²⁴ P. Evdokimov, *Wieki życia duchowego. Od Ojców pustyni do naszych czasów*, przeł. M. Tarnowska, Kraków 1996, s. 169-177.

²⁵ KPK, kan. 603, § 2.

²⁶ KPK, kan. 604, § 1.

o zobowiązaniu²⁷, ale nie jest to wprost określone. Również w modlitwie konsekracyjnej odmawianej przez biskupa nad dziewicami żyjącymi w świecie nie ma niczego typowego dla życia zakonnego, a więc życia we wspólnocie, ubóstwa i posłuszeństwa²⁸.

W znaczeniu ścisłym, kanonicznym, dziewice konsekrowane, nie mogą zaliczać się do kategorii życia konsekrowanego, z racji tego, że nie podejmują wyraźnie rad ewangelicznych czystości, ubóstwa i posłuszeństwa poprzez śluby lub inne święte więzy, to jednak niezaprzeczalnym jest fakt, iż odzwierciedla się w nich prawdziwa i nowa konsekracja, różna od konsekracji chrzcielnej²⁹.

Jeżeli życie konsekrowane ściśle ma wiązać się z profesją trzech rad ewangelicznych, jak w sensie prawnym mówi o tym kan. 573 KPK³⁰, to należałoby się zastanowić nad określeniem „indywidualne formy życia konsekrowanego” w odniesieniu do dziewic i wdów³¹. Jest to na pewno życie poświęcone Bogu. W przypadku dziewic istnieje liturgiczny obrzęd konsekracji. Pojęcie konsekracji jest jednak pojęciem szerszym niż życie konsekrowane, o czym była mowa wyżej. Możliwe jest pewnie uzupełnienie kanonu 573 o stosowny paragraf, uwzględniający inne formy życia konsekrowanego, nie oparte na profesji trzech rad ewangelicznych. Dziewice i wdowy konsekrowane należy uważać zatem za osoby konsekrowane w znaczeniu szerszym³².

²⁷ S. Kościuk, *Współczesne znaki czasu a nowe formy realizacji życia konsekrowanego w Polsce. Formy zakonne, stowarzyszeniowe, indywidualne*, Sandomierz 2006, s. 244.

²⁸ Por. Pontyfikat Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II, *Obrzędy konsekracji dziewic. Wydanie wzorcowe*, Katowice 2001, n. 24; K. Konecki, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Studium liturgiczno-teologiczne*, Włocławek 1997, s. 279.

²⁹ O. Leonello Leidi, *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, http://www.konsekrowane.org/dokumenty/sympozjum2015_konf-1.pdf (2015.12.08).

³⁰ Kanon ten brzmi następująco: „Życie konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych jest trwałą formą życia, w której wierni pod działaniem Ducha Świętego naśladując dokładnej Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu, ażeby – poświęceni z nowego i szczególnego tytułu dla chwały Boga, budowania Kościoła i zbawienia świata – osiągnąć doskonałą miłość w służbie Królestwa Bożego i, stawszy się w Kościele wyraźnym znakiem, zapowiadać niebieską chwałę” – kan. 573 § 1 KPK.

³¹ W komentarzu do kan. 573 podano, że kanon ten obejmuje wszystkie elementy, które definiują życie konsekrowane, identyfikują je i odróżniają od wszystkich innych form życia konsekrowanego, wynikających z przyjęcia chrztu albo święceń. Zrównywanie życia konsekrowanego opartego na publicznej profesji rad ewangelicznych z życiem konsekrowanym opartym na przyjęciu chrztu jest błędną opinią. Nowa konsekracja realizuje się dzięki dwóm istotnym czynnikom: formalnej profesji trzech rad ewangelicznych: ubóstwa, czystości i posłuszeństwa oraz podjęciu tego obowiązku poprzez śluby lub inne święte więzy, np. przysięgi, przyrzeczenia – T. Rincón-Pérez, *Komentarz do kan. 573*, w: Uniwersytet Nawarry w Pampelunie, Wydział Prawa Kanonicznego, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 482.

³² W. Przygoda, *Apostolstwo osób konsekrowanych*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 67.

5. Trzy cele na Rok życia konsekrowanego

Od 30 listopada 2014 r., czyli pierwszej niedzieli Adwentu, do święta Ofiarowania Pańskiego, 2 lutego 2016 r., trwa w Kościele Rok życia konsekrowanego. Papież Franciszek w wystosowanym z tej okazji Liście apostolskim *Świadczenie radości* wskazał na trzy cele na Rok życia konsekrowanego³³.

Pierwszym celem jest „spojrzenie z wdzięcznością na przeszłość”³⁴. Papież zwraca uwagę, że „opowiadanie swojej historii jest niezbędne, aby zachować żywą tożsamość”³⁵. W odniesieniu do zgromadzeń zakonnych odniesienie do przeszłości oznacza przyjrzenie się drodze minionych pokoleń poczynając od założycieli, założycielek i pierwszych wspólnot. Papież pisze, że „jest to również sposobność, by uświadomić sobie, jak przeżywany był ten charyzmat na przestrzeni dziejów, jaką wyzwolił kreatywność, jakim trudnościom musiał stawić czoło i jak je przezwyciężano. Można będzie odkryć niekonsekwencje, owoc ludzkich słabości, czasem może nawet zapomnienie o niektórych istotnych aspektach charyzmatu”³⁶. W odniesieniu do dziewic i wdów konsekrowanych oraz pustelników jest to powrót do pierwszych wieków chrześcijaństwa.

Drugim celem na rok życia konsekrowanego jest „przeżywanie teraźniejszości z pasją”³⁷. Papież Franciszek wskazuje, że rok życia konsekrowanego przepytuje osoby konsekrowane z wierności misji, która została im powierzona. Czy posługi, dzieła, obecność odpowiadają temu, czego domagał się Duch Święty od założycieli wspólnot zakonnych, czy są adekwatne, by osiągnąć ich cele we współczesnym społeczeństwie i Kościele? Czy coś powinni zmienić? Czy tak samo żarliwie miłują lud, czy są blisko niego, dzieląc jego radości i smutki, tak aby prawdziwie zrozumieć potrzeby i móc wnieść swój wkład, pozwalający na nie odpowiedzieć?³⁸ W odniesieniu do dziewic i wdów konsekrowanych jest to spojrzenie na odnowienie charyzmatów po długiej nieobecności w Kościele i wznowienie tych form po Soborze Watykańskim II. Jest to rozpatrywanie dziewictwa i wdowieństwa konsekrowanego oraz pustelnicstwa w wymiarze profetycznym, do którego wezwany jest cały Kościół.

Trzecim celem na rok życia konsekrowanego jest „przyjęcie przyszłości z nadzieją”³⁹. Papież Franciszek zaleca, by badać perspektywy swojego życia i chwili obecnej z uważną czujnością⁴⁰, aby wypracowywać nowe sposoby życia Ewangelią

³³ ŚR 1-3.

³⁴ ŚR 1.

³⁵ ŚR 1.

³⁶ ŚR 1.

³⁷ ŚR 2.

³⁸ ŚR 2.

³⁹ ŚR 3.

⁴⁰ ŚR 3.

i odpowiedzi coraz bardziej adekwatne do wymogów świadectwa i przepowiadania⁴¹. W odniesieniu do dziewic i wdów konsekrowanych oraz pustelników należy pewne sprawy jeszcze dookreślić i wyznaczyć możliwości działania na przyszłość.

6. Przeszłość indywidualnych form życia konsekrowanego: pierwsze wieki chrześcijaństwa

Ideał naśladowania Chrystusa i oczekiwanie na koniec świata skłaniało do życia ascetycznego i do celibatu. Od czasów apostołskich istnieli tacy ludzie, żyjący najpierw w pojedynkę, następnie zaś we wspólnotach. Należą do nich zwłaszcza dziewice i wdowy. Termin „dziewica” stosowano szeroko na określenie samotnych kobiet w ogóle, także na określenie wdów⁴². Dziewice i wdowy żyły w miastach. Równoległe od III wieku pojawiają się pustelnicy, których nazywano eremitami (od grec. „samotny”, „opuszczony) lub anarochetami (od grec. „wycofać się”, „uciec”). Żyli oni początkowo głównie na Wschodzie: w Egipcie, Azji Mniejszej i Syrii. Utrzymywali się z jałmużny i pracy ręcznej. Żyli na pustkowiu⁴³.

Pierwsze wieki chrześcijaństwa związane są z obecnością stanu wdów, stanu dziewic i pustelników. Ponieważ dwa pierwsze stany związane są z kobietami w Kościele, warto przypomnieć jedną z środowych katechez papieża Benedykta XVI o kobietach w służbie Ewangelii⁴⁴. Papież Benedykt XVI na pierwszym miejscu wśród kobiet, które przejawiały aktywną rolę w realizowaniu posłannictwa Jezusa, wymienia Maryję, którą Elżbieta nazwała „błogosławną między niewiastami” (Łk 1, 45)⁴⁵. Ewangelia wg św. Łukasza kilkakrotnie przekazuje informację, że Maryja, zachowywała wszystkie zbawcze zdarzenia i rozważała je w swoim sercu⁴⁶. Jako pobożna Żydówka znała dobrze Pismo Święte i realizowała je w życiu. To o Niej Jezus powiedział, że jest prawdziwą Jego krewną, bo słucha słowa Bożego i wypełnia je⁴⁷. Możemy śmiało przypuszczać, że właśnie Najświętsza Maryja Panna była pierwszą osobą, która małego Jezusa wprowadzała w naukę wiary. Również na początku publicznej działalności Jezusa, Maryja przyczyniła się do uczynienia pierwszego znaku w Kanie Galilejskiej⁴⁸. Nie sposób także nie wspomnieć o obecności Maryi pod krzyżem, gdy Jezus – Najwyższy i Wieczny Kapłan – składał Ojcu Najświętszą

⁴¹ ŚR 3.

⁴² H. Pietras, *Początki teologii Kościoła*, Kraków 2000, s. 84.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Benedykt XVI, *Kobiety w służbie Ewangelii. Audiencja generalna, 14 lutego 2007, Aula Pawła VI*, w: Benedykt XVI, *Blisko, najbliżej Chrystusa. Apostołowie i pierwsi uczniowie*, przeł. W. Szymona, Poznań 2007, s. 176-181.

⁴⁵ Benedykt XVI, *Kobiety w służbie Ewangelii*, dok. cyt., s. 177.

⁴⁶ Łk 2, 19. 51.

⁴⁷ Łk 8, 21.

⁴⁸ J 2, 1-12.

Ofiarę⁴⁹. W tajemnicy Kościoła, Maryja, Matka Pana, modli się razem z Apostołami w Wieczerniku i wyprasza zesłanie Ducha Świętego⁵⁰. Maryja może być patronką indywidualnych form życia konsekrowanego. Prowadząc życie ukryte w Nazarecie była w najwyższym stopniu zaangażowana w sprawy Boże, a żyła jako matka rodziny, dziewica, wdowa i pewnie osoba samotna, gdy Jezus opuścił Nazaret, by rozpocząć swą publiczną działalność. Maryja uczy również jak apostołować według właściwej specyfiki osoby konsekrowanej czy wiernego świeckiego. W domu Zachariasza i Elżbiety Maryja nie tylko głosiła realizację zbawczych obietnic Bożych, ale przez swoje przybycie wniosła Obecność Syna Najwyższego, co spowodowało napełnienie proroka Jana Chrzciciela jeszcze w łonie matki Elżbiety Duchem Świętym. Wiąż Maryi z Jezusem była wyjątkowa i niepowtarzalna, ale Maryja jako Matka Kościoła może wypraszać osobom konsekrowanym dar głoszenia słowa Bożego.

Dalej papież Benedykt XVI w swojej katechezie wspomina o kobietach, które towarzyszyły Jezusowi i usługiwały Mu, udzielając ze swego mienia: Marii z Magdali, Joannie, Zuzannie i wielu innych⁵¹. Przypomina ich obecność pod Krzyżem⁵². Wyróżnia Marię Magdalенę, która była pierwszym świadkiem i zwiastunką Zmartwychwstałego⁵³. Następnie papież mówi o kobietach w obrębie pierwotnego Kościoła. Wzmiankuje cztery córki diakona Filipa, które wyróżniały się duchem prorocstwa⁵⁴, czyli zdolnością występowania publicznie pod działaniem Ducha Świętego⁵⁵. Dalej mówi o Apfie, współadresatce Listu do Filomena⁵⁶, Febie z Kenchr⁵⁷, wymienia imiona Julii, Marii, Trifeny, Tryfory i Persydy, które były mocno zaangażowane w Kościele i „poniosły wiele trudów” (Rz 16, 6. 12. 15). Z Filippi wymienia Ewodię i Syntychę, które wzywa do zgody św. Paweł⁵⁸. Nie mamy dokładnych informacji o funkcjach, jakie te kobiety spełniały, ale na pewno ich obecności w Kościele i działalności w służbie Ewangelii nie można pominąć.

Ewa Wipszycka, historyk starożytności, wspomina o kobietach w późnej starożytności, a więc w okresie, kiedy w Kościele wyróżniały się wdowy, dziewice i pustelnicy. Autorka mówi o kobietach jako o osobach wykształconych, pilnie studiujących Biblię i dzieła teologiczne, często mających wielkie środki materialne, oddawane do dyspozycji Kościoła⁵⁹.

⁴⁹ J 19, 25-27.

⁵⁰ Dz 1, 14; 2, 1-4.

⁵¹ Łk 8, 1-3.

⁵² Mt 27, 55-56; Mk 15,40-41; Łk 23, 49; J 19, 25.

⁵³ J 20, 11-18; Benedykt XVI, *Kobiety w służbie Ewangelii*, dok. cyt., s. 178.

⁵⁴ Dz 21, 8-9.

⁵⁵ Dz 21, 9; Benedykt XVI, *Kobiety w służbie Ewangelii*, dok. cyt., s. 178.

⁵⁶ Flm 2.

⁵⁷ Rz 16, 1-2.

⁵⁸ Flp 4, 2; Benedykt XVI, *Kobiety w służbie Ewangelii*, dok. cyt., s. 179-180.

⁵⁹ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, Warszawa 1994, s. 296; Zob. również bardzo ciekawy artykuł na temat rzymskich arystokratek, które praktykowały ascezę religijną indywidualnie

Również patrologowie wskazują na dużą rolę, jaką odgrywały kobiety w pierwotnym chrześcijaństwie. Ważna jest ich rola jako nauczycielek. Św. Bazyli początkowo zdobywał wiedzę pod kierunkiem swojej babki Makryny. Papież Grzegorz Wielki w młodym wieku zaczął czytać dzieła Ojców Kościoła pod wpływem swojej matki Sylwii. Gruntowne wykształcenie św. Janowi Chryzostomowi zapewniła również jego matka Antuza. Kobiety, z którymi współpracował św. Hieronim, oddawały się wybitnym studiom nad Pismem Świętym. Były to: Paula, Marcella, Eustochium i Fabiola⁶⁰. Kobiety były inspiratorkami dzieł wybitnych teologów. Orygenes swój traktat *O modlitwie* napisał na prośbę Tatiany i nieznanego bliżej Ambrożego. Dzieła Tertuliana: *Do żony*, *O klejnotach kobiet*, *O zasłonach dziewic* są odpowiedziami na pytania i potrzeby chrześcijanek. Listy św. Hieronima do Marcelli, Hedybii, Algecji, Demertriady, Celancji, Principia i Fabioli mają charakter rozpraw teologicznych. Do kobiet pisali także św. Grzegorz Wielki, Teodoret z Cyru, św. Augustyn⁶¹, św. Bazyli z Cezarei i św. Grzegorz z Nazjanzu⁶², aby wspomnieć tylko niektórych⁶³. Z listów św. Grzegorza Wielkiego wyłania się obraz kobiety religijnej, oddanej modlitwie i ofiarnej, której nie jest obca lektura Biblii i pobożnych ksiąg, która pielgrzymuje do świętych miejsc, jest fundatorką klasztorów i kaplic, człowiekiem miłosierdzia, wspierającym ubogich⁶⁴.

6.1. Stan dziewic w pierwszych wiekach chrześcijaństwa

Dziewictwo jest stylem życia polegającym na całkowitym powstrzymaniu się od życia seksualnego, podjętym z motywów religijnych. Dziewictwo obejmuje integralność fizyczną, którą odnosi się często do kobiet. W odniesieniu do mężczyzn mówi się o ascetach⁶⁵. Na wiele lat przed pojawieniem się monastycyzmu w Kościele mężczyźni i kobiety wyrzekali się małżeństwa, aby oddać się Bogu. Zwyczaj ten był znany również w Izraelu, u nazarejczyków i esseńczyków. W pierwotnym chrześcijaństwie

u siebie w domach, bez ustalonej reguły – A. Stępniewska, *Żeński klub inteligencji chrześcijańskiej na rzymskim Awentynie w IV wieku*, „Vox Patrum” 22 (2002), t. 42-43, s. 261-292.

⁶⁰ J. Grzywaczewski, *Porozmawiajmy o początkach chrześcijaństwa*, Warszawa 1999, s. 284.

⁶¹ Tamże, s. 285.

⁶² J. Dybała, *Listy Ojców Kapadockich do kobiet*, „Vox Patrum” 33 (2013), t. 60, s. 123-146.

⁶³ Inni pisali o kobietach, zob. np. A. Stępniewska, *Św. Nonna – Matka Grzegorza z Nazjanzu w jego twórczości poetyckiej*, „Vox Patrum” 28 (2008), t. 52, s. 1039-1047; Taż, *Święta Emmelia – Matka Bazylego Wielkiego i Grzegorza z Nyssy*, „Vox Patrum” 25 (2005), t. 48, s. 67-77; Taż, *Antuza – Matka św. Jana Chryzostoma w świetle starożytnych źródeł*, „Vox Patrum” 32 (2012), t. 57, s. 587-600; J. Lachowicz, *Miejsce i rola kobiety w życiu i myśli św. Grzegorza Wielkiego. Od teorii biblijnej do praktyki codziennego życia VI*, „Vox Patrum” 25 (2005), t. 48, s. 243-265; M. Szada, *Konstrukcja wizerunku Makryny w pismach Grzegorza z Nyssy na tle literackiej tradycji przedstawiania heroicznej kobiety*, „Vox Patrum” 33 (2013), t. 60, s. 359-383.

⁶⁴ J. Lachowicz, *Miejsce i rola kobiety w życiu i myśli św. Grzegorza Wielkiego*, art. cyt., s. 263.

⁶⁵ S. Holodok, *Liturgia konsekracji dziewic*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAL/kons_dziewic.html# (2015.06.09).

dziewictwo było częściej spotykane u kobiet niż wśród mężczyzn, ponieważ ci, którzy pragnęli poświęcić swe życie Panu, zostawali kapłanami⁶⁶. Ale w pojęciu dziewictwa należy widzieć początek celibatu duchownych⁶⁷. Nie był on praktykowany przez Apostołów, ani przez pierwszych uczniów, jednak powoli zaczął wchodzić w życie⁶⁸. Ideał dziewicy-ascety rozpowszechniał się zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie. Na Wschodzie przybierał on formy życia pustelniczego. Polegało ono na przyjęciu pełnego ideału pobożności chrześcijańskiej, kultu męczeństwa złączonego z życiem samotnym. Taką formę życia uważano za drugi chrzest, życie ascety jako duchowe męczeństwo a dziewicze życie samotne jako zaślubiny z Chrystusem Oblubieńcem⁶⁹.

W dziewictwie należy widzieć ideał czystości oraz mistycznego małżeństwa z Chrystusem Oblubieńcem⁷⁰. Wypowiedzi na temat ascetów i dziewic, wyrzekających się świata, aby poświęcić się Bogu znajdziemy u św. Ignacego z Antiochii, w *Pasterzu Hermasa* i innych tekstach z II wieku⁷¹. O ascetach i dziewicach wypowiadają się także św. Cyprian⁷², Hipolit Rzymski, Klemens Aleksandryjski⁷³. Św. Cyprian w dziele *De habitu virginum* (O stroju dziewic⁷⁴) podejmuje problematykę dotyczącą stroju dziewic⁷⁵. Polskiemu czytelnikowi znane są również pierwsze pisma greckie o dziewictwie: Pseudo-Klemensa Rzymskiego *Listy o dziewictwie*, Metodiego z Olimpu *Uczta* oraz anonimowa (Pseudo-Bazylego) *Homilia o dziewictwie*⁷⁶. W starożytności chrześcijańskiej powstawała i rozszerzała się nowa grupa wiernych, zarówno mężczyzn jak i kobiet, ludzi żyjących we wstrzeźliwości⁷⁷. Należy

⁶⁶ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, przeł. K. Ostrowska, Warszawa 1997, s. 225.

⁶⁷ B. Kumor, *Historia Kościoła*, tom I: *Starożytność chrześcijańska*, Lublin 2003, s. 98.

⁶⁸ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, dz. cyt., s. 225.

⁶⁹ B. Kumor, *Historia Kościoła*, dz. cyt., s. 98.

⁷⁰ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, dz. cyt., s. 225; B. Kumor, *Historia Kościoła*, dz. cyt., s. 98.

⁷¹ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, dz. cyt., s. 522.

⁷² Św. Cyprian (ur. między 200 a 210 rokiem – zm. w 258 r.) urodził się w zamożnej rodzinie pogańskiej, prawdopodobnie w Kartaginie w Afryce. Na przełomie 248/249 został wybrany biskupem Kartaginy – F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1999, s. 140; B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, przeł. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 257. Na temat św. Cypriana zob. również: H. von Compenshausen, *Ojcowie Kościoła*, przeł. K. Wierszyłowski, Warszawa 1998, s. 170-187; Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, tom I: *Działalność Ojców*, Gniezno 1994, s. 67-69.

⁷³ M. Kaniar, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego, tom I: Starożytność (wiek III-VIII)*, Kraków 1993, s. 19-20.

⁷⁴ Inni tłumaczą ten tytuł „O postępowaniu dziewic” lub „O sposobie życia dziewic” – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 261; *O sposobie życia dziewic*, w: *Liturgia godzin*, Poznań 1988, t. III, s. 1546; t. IV, s. 1558.

⁷⁵ Problematyka ta została podjęta przez Tertuliana, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Św. Cyprian ostrzega dziewice poświęcone Bogu przed upodobaniem do strojów i świata. Wyraża również pochwałę dziewictwa i odnosi się do niego z entuzjazmem – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 141; B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 261.

⁷⁶ *Pierwsze pisma greckie o dziewictwie*, wstęp i opracowanie J. Naumowicz, przeł. S. Kalinkowski, W. Kania, J. Naumowicz, Tyniec-Kraków 1997.

⁷⁷ M. Kaniar, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego, tom I: Starożytność (wiek III-VIII)*, Kraków 1993, s. 19-20.

wspomnieć również o św. Ambroży⁷⁸, którego siostra, Marcelina, była dziewicą poświęconą Bogu⁷⁹. Dla św. Ambróżeo *sacra virginitas* była ulubionym tematem⁸⁰. W pięciu pismach św. Atanazy słaui dziewictwo, a zwłaszcza stan dziewic poświęconych Bogu. Są to następujące dzieła⁸¹: *De virginibus ad Marcellinam sororem* (O dziewicach poświęconych Bogu dla swej siostry Marceliny)⁸², *De viduis* (O wdowach)⁸³, *De virginitate* (O dziewictwie)⁸⁴, *De institutione virginis* (Na oblóczyny dziewicy)⁸⁵ i *Exhortatio virginitatis* (Zachęta do życia dziewiczego)⁸⁶.

Już w pierwszych wiekach dziewice tworzą osobną, bardzo czczoną grupę w Kościele. O dziewictwie będzie się mówić jak o zasłudze równej męczeństwu. Synod hiszpański w Elwirze (300-303 r.) na zawsze ekskomunikuje dziewice chrześcijańskie, które złamały śluby⁸⁷.

Tradycja apostołska Hipolita Rzymskiego⁸⁸ przypomina o tym, że nie wyświęca się dziewicy Bogu poświęconej, lecz staje się ona taką przez sam wybór⁸⁹. Prawo kościelne Hippony z kolei wymagało, by kobieta ślubująca czystość miała dwadzie-

⁷⁸ Św. Ambroży (ur. 333/334 lub 339/340 – zm. w 397 r.) pochodził ze znakomitej rodziny rzymskiej. W 374 roku został wybrany na biskupa Mediolanu, mimo, iż był wówczas dopiero katechumenem – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, przeł. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 501. Na temat św. Ambróżeo zob. również: H. von Compenhausen, *Ojcowie Kościoła*, przeł. K. Wierszyłowski, Warszawa 1998, s. 207-236; Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, tom I: *Działalność Ojców*, Gniezno 1994, s. 110-112.

⁷⁹ Istnieją przekazane przez św. Ambróżeo *Mowy* papieża Liberiusza wygłoszone z okazji wręczenia Marcelinie welonu dziewictwa, które w zasadzie są dziełem samego Ambróżeo – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 473.

⁸⁰ Wśród badaczy duchowości Ojców Kościoła św. Ambroży zdobył uznanie i zainteresowanie przede wszystkim ze względu na szacunek i troskę, jaka okazywał wobec cnoty dziewictwa – G. Ostrowski, *Obrona dziewicy Indykcji okazją do pouczenia o cnotie dziewictwa. List św. Ambróżeo do Syagriusza* (Ep. 56), „Vox Patrum” 28 (2008), t. 52, s. 785.

⁸¹ B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 506; F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1999, s. 315.

⁸² Było to dzieło napisane dla siostry Marceliny, która dla Ambróżeo była żywym ucieleśnieniem ideału dziewictwa. Zawiera wskazania dla dziewic poświęconych Bogu – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 315. Przekładu polskiego dokonali W. Szofdrski, K. Obrycki, PSP 35, s. 178-228.

⁸³ Dzieło to zawiera pouczenie o zachowaniu czystości w stanie wdowieństwa – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 315.

⁸⁴ Dzieło to jest uzupełnieniem pisma dedykowanego Marcelinie *O dziewicach* – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 315. Fragment przekładu polskiego znajduje się w *Liturgii godzin*, tom I, Poznań 1982, s. 966-967 oraz w: Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, tom II: *Ojcowie mówią*, Gniezno 1994, s. 162-163.

⁸⁵ Jest to prawdopodobnie mowa wygłoszona z okazji złożenia ślubu dziewictwa przez niejaką Ambrożę, krewną jednego z biskupów. Ukazuje Maryję jako wzór dziewiczej doskonałości i broni nauki o wieczystym dziewictwie Maryi – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 315.

⁸⁶ Jest to homilia wygłoszona w roku 393 we Florencji, z okazji poświęcenia kościoła. Zawiera pochwałę dziewictwa – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 315.

⁸⁷ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, dz. cyt., s. 225.

⁸⁸ Tradycję apostołską napisał Hipolit ok. 215 roku w Rzymie. Jest ona głównym źródłem o dawniejszej liturgii rzymskiej. Traktuje o urzędach i posługach w gminie chrześcijańskiej. Hipolit pisze o biskupie, prezbiterze i diakonie oraz o stanie wdów, lektorów, dziewic, subdiakonów i tych, którzy obdarzeni są darem leczenia chorób – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 146.

⁸⁹ *Tradycja apostołska*, I, 7; w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, dz. cyt., s. 308.

ścia pięć lat. Synod w Kartaginie pozwalał na wcześniejszą konsekrację⁹⁰. Ślubowanie odbywało się podczas Mszy świętej w dzień świąteczny, najczęściej na Boże Narodzenie, na Trzech Króli lub na Wielkanoc, w obecności całej gminy⁹¹. Tylko biskup konsekrował dziewice⁹². Ceremonia polegała na błogosławieństwie oraz nałożeniu welonu, co zostało zapożyczzone z ceremoniału małżeńskiego⁹³. Nikt nie zmuszał dziewic do życia we wspólnocie czy klasztorze. Wiele dziewic mieszkało nadal u siebie w domu⁹⁴. Dziewice nie nosiły habitu ani specjalnego stroju, uczestniczyły w życiu społecznym, brały udział w weselach, chodziły do łaźni⁹⁵.

Warto wspomnieć o tym, że w Kościele w odniesieniu do dziewictwa nie chodzi w sposób absolutny o aspekt fizyczny. W przypadku najazdów barbarzyńców, gdy doszło do zgwałcenia wielu dziewic przez Wandalów, św. Augustyn bronił ich czci mówiąc o „znieważonej godności” i uspokoił je wyjaśnieniem, że czystość jest w sumieniu i nie może być wzięta siłą⁹⁶.

6.2. Stan wdów w pierwszych wiekach chrześcijaństwa

Ważnymi świadectwami przybliżającymi stan wdów w starożytności chrześcijańskiej są Pierwszy List do Tymoteusza w Nowym Testamencie, dzieło Hipolita Rzymskiego przekazane nam pod tytułem *Tradycja apostołska* oraz dzieło nieznanego autora zatytułowane *Didaskalia*, pochodzące z północnej Syrii⁹⁷. O wdowach⁹⁸ i dziewicach⁹⁹ pisał również Tertulian¹⁰⁰. Tertulian w dziele *Ad uxorem* (Do żony)

⁹⁰ A.G. Hamman, *Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna*, przeł. M. Staniej-Wróblewska, E. Sieradzińska, Warszawa 1989, s. 226-227.

⁹¹ Tamże, s. 227.

⁹² Tamże.

⁹³ Tamże; K. Konecki, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 45.

⁹⁴ A.G. Hamman, *Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna*, dz. cyt., s. 227.

⁹⁵ G.M. Colombas, *El monacato primitivo*, Madrid 1998, s. 32.

⁹⁶ Św. Augustyn *De libero arbitrio libri tres*, I, 35, *Patrologia latina*, ed. J.P. Migne 32, 1240 i inne odnośniki za: A.G. Hamman, *Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna*, dz. cyt., s. 227.

⁹⁷ *Didaskalia*, czyli *Katolicka nauka dwunastu apostołów oraz świętych uczniów naszego Zbawiciela* jest dziełem biskupa z północnej Syrii. Dzieło powstało najprawdopodobniej w pierwszej połowie III wieku. Skierowane było do gminy chrześcijan pochodzenia pogańskiego. *Didaskalia* poruszają sprawę porządku kościelnego. Głównie skoncentrowano się na takich zagadnieniach, jak: małżonkowie, biskup i zarząd majątkiem, stan wdów oraz chrzest, liturgia i pokuta. Pierwotny tekst grecki *Didaskaliów* zaginął, zachował się w całości tekst w przekładzie syryjskim, a częściowo również w przekładzie łacińskim – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 148.

⁹⁸ Tertulian, *Ad uxorem* (Do żony), Przekład polski K. Obrycki, PSP 29, s. 147-164.

⁹⁹ Tertulian w dziele *De virginibus velandis* (O noszeniu zasłony przez dziewice) domaga się noszenia zasłony przez dziewice nie tylko w kościele, lecz także w miejscach publicznych – B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 241.

¹⁰⁰ Tertulian (ur. ok. 155 – zm. po 220 roku) urodził się w Kartaginie w Afryce w zamożnej rodzinie pogańskiej jako syn oficera rzymskiego w randze setnika. Jest najważniejszym i najbardziej oryginalnym łacińskim pisarzem kościelnym przed Augustynem – F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 136-137;

w dwóch księgach zwraca się do swej żony, by po jego śmierci nie wychodziła po raz drugi za mąż. Daje żonie rady, jak ma żyć jako wdowa. Tertulian aprobeuje małżeństwo, uważa jednak, że wolno tylko raz wstąpić w związek małżeński¹⁰¹.

Wdowy jawią się jako szczególna, uprzywilejowana kategoria kobiet w Kościele. Słowo „wdowa” w najstarszych pismach chrześcijańskich okresu poapostolskiego II wieku stało się terminem technicznym, określającym szczególny stan życia duchowego, odznaczający się praktykowaniem cnoty czystości, ducha pokuty i umartwienia oraz gorliwej modlitwy¹⁰².

Wdowy stanowiły kategorię osób wymagających ochrony. Najbiedniejsze z nich mogły być całkowicie pozbawione środków do życia. Również te, które miały jakieś zasoby mogły spotkać trudności związane z obroną interesów majątkowy własnych lub dzieci, czy też mogły spotykać naciski rodziny przymuszającej je do powtórnego zamążpójścia¹⁰³. Gminy chrześcijańskie uważały opiekę nad wdowami za swoje zadanie na równi z opieką nad sierotami i chorymi¹⁰⁴.

Wdowy potrzebowały pomocy, ale jednocześnie niektóre z nich mogły podjąć działalność wewnątrz gmin, służąc im swoim czasem, wykształceniem, pieniędzmi, stóskami. Ambicje niektórych wdów wydają się zrozumiałe, jeśli miały możliwości, by wspierać gminy, chciały osobiście dysponować pieniędzmi i świadczyć te dobrodziejstwa publicznie. Ekonomiczny patronat nad gminami, w tym przypadku od osób, które same potrzebowały osłony od instytucji przez siebie propagowanej, mieścił się w najlepszych tradycjach działań elity, poczuwającej się do odpowiedzialności za innych¹⁰⁵.

Wdowom poświęcony jest fragment Pierwszego Listu do Tymoteusza¹⁰⁶. Fragment ten świadczy o tym, że w owych czasach istniał już w Kościele stan wdów. Są to kobiety, które złożyły przyrzeczenie pozostania we wdowim stanie oraz poświęcenia życia modlitwie i pracy na rzecz Kościoła. Ewa Wipszycka odbiera fragment 1 Tm 5, 3-16 jako pisany przez osobę nieprzychylną wdowom¹⁰⁷. Zwraca uwagę na to, że autor listu powtarza tradycyjne sądy pogańskie, że wdowy są wścibskie, plotkarskie, niestałe w decyzjach oraz chciałby znacznie ograniczyć dostęp do prestiżo-

B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, dz. cyt., s. 228. Na temat Tertuliana zob. również: H. von Compenshausen, *Ojcowie Kościoła*, dz. cyt., s. 147-169; Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, tom I, dz. cyt., s. 47-51.

¹⁰¹ F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 136-137.

¹⁰² B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, „Vox Patrum” 22 (2002), t. 42-43, s. 303; Tenże, *Liturgiczna posługa kobiet w Kościele pierwszych wieków*, „Dissertationes Paulinorum” 7 (1994), s. 20.

¹⁰³ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 288.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Pierwszy List do Tymoteusza należy do grupy listów pasterskich. Listy pasterskie zawierają rady dotyczące sprawowania urzędu pasterza, którego obowiązkiem jest troska o wspólnotę i kierowanie nią. Do obowiązków pasterza należy również troska o wdowy – R.J. Harris, *Listy pasterskie*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. naukowa: B.M. Metzger, M.D. Coogan, konsultacja wydania polskiego: W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 460.

¹⁰⁷ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 289.

wego grona wdów wpisanych na listy, o czym świadczy zasada, wedle której na listy należy wciągać tylko kobiety co najmniej sześćdziesięcioletnie, a w tamtych czasach niewiele wdów mogło dożyć tego wieku¹⁰⁸. *Didaskalia* obniżają wiek wdowy do lat pięćdziesięciu¹⁰⁹. Oczywiście wdowy młodsze zasługują na opiekę i pomoc, przede wszystkim po to, by ułatwić im pozostanie we wdowieństwie. Biskup powinien zadbać o zaspokojenie materialnych potrzeb wdów biednych, a one w zamian będą się modlić za ofiarodawców¹¹⁰. W *Didaskaliach* mowa jest o tym, że wdowy znajdujące się na liście otrzymują część ofiar składanych przez wiernych: diakon otrzymuje dwa razy tyle, co wdowa, a biskup cztery razy tyle¹¹¹. Nie ma tutaj rozróżnienia na wdowy biedne i bogate. Ów przydział przysługuje każdej, którą wciągnięto do rejestrów, wynika z jej miejsca w Kościele i jest widowym znakiem wyróżnienia¹¹².

W *Tradycji apostoelskiej* Hipolita Rzymskiego mowa jest o tym, że „obowiązkiem wdowy jest wyłącznie modlitwa, obowiązująca zresztą wszystkich”¹¹³. W innym miejscu mowa jest o tym, że „wdowy i dziewice (Bogu poświęcone) będą możliwie jak najczęściej pościć i modlić się za Kościół”¹¹⁴. Również *Didaskalia* wymieniają modlitwę za Kościół i za jego dobrodziejów jako główny obowiązek wdów¹¹⁵. W *Didaskaliach* jest również mowa o tym, że na polecenie biskupa lub diakonów wdowy udają się do chorych kobiet, aby modlić się z nimi. Taka wizyta powinna być poprzedzona postem i włożeniem rąk na wdowę, która z kolei wkłada ręce na chore kobiety¹¹⁶. Wdowy nie otrzymują święceń, ponieważ nie pełnią funkcji liturgicznych¹¹⁷. Zostają mianowane przez stwierdzenie tego faktu i włączenie ich do grona wdów. Można mianować wdowę dopiero po dłuższym czasie od śmierci jej męża. Nawet starszą wiekiem wdowę należy przez pewien okres poddać próbie¹¹⁸.

Oczywiście wszystko to, co należało do zadań wdów wpisanych na listę, mogło być udziałem wdów zwykłych: modlitwa, działalność charytatywna, odwiedziny chorych kobiet, posługa w stosunku do członków kleru. Kościół nie odmawiał również pomocy materialnej wdowom, które nie znalazły się na listach. Różnica tkwiła w publicznym uznaniu zasług tych samotnych kobiet, w szacunku, jakim były otaczane i w odmiennej pozycji w porównaniu z pozostałymi świeckimi¹¹⁹.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, art. cyt., s. 307.

¹¹⁰ *Didaskalia, czyli Katolicka nauka dwunastu apostołów i świętych uczniów Zbawiciela naszego*, XVII, XVIII, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, tom I, Warszawa 1975, s. 328-329. Ks. Marian Michalski przełożył fragmenty *Didaskaliów*.

¹¹¹ *Didaskalia*, IX, dz. cyt., s. 321.

¹¹² E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 292.

¹¹³ *Tradycja apostoelska*, I, 5; w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, dz. cyt., s. 308.

¹¹⁴ *Tradycja apostoelska*, III, 2; w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, dz. cyt., s. 312.

¹¹⁵ B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, s. 307.

¹¹⁶ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 291.

¹¹⁷ B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, s. 317.

¹¹⁸ *Tradycja apostoelska*, I, 5; w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, dz. cyt., s. 308.

¹¹⁹ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 290.

Stan wdów istniał w Kościele w pierwszych wiekach. W późniejszych czasach nie przetrwały wśród wdów ambicje odgrywania aktywnej roli w życiu gminy. Rozwój ruchu ascetycznego dał pierwszeństwo dziewczynom przed wdowami, a także rozwój klasztorów dał kobietom pobożnym możliwość nowego zaangażowania¹²⁰. Od pewnego czasu wdowy żyły we wspólnocie, w domu zamożnego chrześcijanina, pod kierownictwem jednej z nich. Ta opieka uwalniała wdowy od przymusu ponownego zamążpójścia i pozwalała im żyć w swego rodzaju monastycznej ascezie¹²¹.

6.3. Pustelnicy w pierwszych wiekach chrześcijaństwa

Życie pustelnicze rozwinęło się w IV wieku. U podłoża formowania się tego sposobu życia tkwiła idea pełnego naśladowania Chrystusa. Bardzo wyraźnie wskazują na nią autorzy żywotów pustelników czy kompilatorzy apoftegmatów Ojców pustyni¹²². Słowa Chrystusa o porzuceniu wszystkiego, aby pójść za Nim, skłaniały mężczyzn i kobiety do zerwania ze światem. W Egipcie powstają wielkie typowe formy instytucji monastycznej. Tam żyją Ojcowie pustyni, którzy stanowią dla niej wzór, jak św. Antoni, określane niekiedy jako założyciel pustelników¹²³, i św. Pachomiusz, twórca klasztorów¹²⁴.

Forma monastycznego życia, ustanowiona przez Antoniego, stała się wzorem dla pustelnika, który zrywa kontakt z ludźmi i pragnie prowadzić dialog sam na sam z Bogiem¹²⁵. Św. Antoni, zerwawszy wszelkie związki ze światem, oddaje się życiu samotnemu. Życie św. Antoniego opisane przez św. Atanazego Wielkiego¹²⁶, jawi się przede wszystkim jako życie pokuty i coraz surowszej ascezy¹²⁷.

Wśród praktyk ascetycznych pustelników należy wyróżnić: drogę zjednoczenia z Bogiem przez modlitwę, medytację słowa Bożego, wyrzeczenie się pokarmów i wygód życia oraz milczenie¹²⁸.

¹²⁰ E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, dz. cyt., s. 293.

¹²¹ A.G. Hamman, *Życie codzienne pierwszych chrześcijan (95-197)*, przeł. A. Guryń, U. Sudolska, Warszawa 1990, s. 201; B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, art. cyt., s. 306.

¹²² T. Kaczmarek, *Idealy życia pustelniczego w IV wieku*, w: *Wczesnochrześcijańska asceza. Zagadnienia wybrane*, red. F. Drączkowski, J. Pałucki, Lublin 1993, s. 62.

¹²³ Św. Antoni za życia wywierał poważny wpływ na innych pustelników. Jego żywot napisany po grecku przez św. Atanazego, przetłumaczony również na łacinę, zyskał wielką popularność, przyczynił się do lepszego poznania życia monastycznego i dla wielu osób stał się zachętą do naśladowania – J. Grzywaczewski, *Porozmawiajmy o początkach chrześcijaństwa*, dz. cyt., s. 287.

¹²⁴ Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, dz. cyt., s. 522.

¹²⁵ Tamże, s. 523.

¹²⁶ Św. Atanazy Aleksandryjski, *Żywot świętego Antoniego*, w: Św. Atanazy Aleksandryjski, *Żywot świętego Antoniego*; Św. Antoni Pustelnik, *Pisma*, przeł. Z. Brzostowska i in., wstępami i komentarzami opatrzyła E. Wipszycka, Warszawa 1987, s. 55-111.

¹²⁷ J. Daniélou, H.I. Marrou, *Historia Kościoła*, tom I: *Od początków do roku 600*, przeł. M. Tarnowska, Warszawa 1984, s. 211.

¹²⁸ T. Kaczmarek, *Idealy życia pustelniczego w IV wieku*, art. cyt., s. 65-69.

Wycofanie się pustelnika na pustynię dla osiągnięcia świętości oddziałuje na innych chrześcijan, którzy go gromadnie odwiedzają. Przybywają prosić pustelnika o wstawiennictwo w modlitwie, uzdrowienie z chorób duszy i ciała, poradę. Jedni wracają zbudowani i pocieszeni, inni, pociągnięci przykładem, osiedlają się w pobliżu i poddając się jego kierownictwu, sami z kolei próbują naśladować jego sposób życia¹²⁹.

Stosunkowo szybko powstają pierwsze reguły dla anachoretów, które kładą większy nacisk na wspólne życie i władzę przełożonego nad ogółem klasztorów, ograniczają indywidualne inicjatywy wybujałego ascetyzmu, organizują warsztaty klasztorne, pracę ręczną, czytanie Biblii i kładą nacisk na posłuszeństwo¹³⁰.

7. Teraźniejszość indywidualnych form życia konsekrowanego: konsekracja w świecie, eremityzm. Wymiar profetyczny

Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Vita consecrata* za ojcami synodalnymi mocno podkreślił charakter prorocki życia konsekrowanego¹³¹. Wynika on z typowego radykalizmu w naśladowaniu Chrystusa i z jego poświęcenia się misji. Papież przypomniał patrystyczny wzór życia monastycznego, jakim był Eliasz – odważny prorok i przyjaciel Boga. Eliasz żył w obecności Boga i w milczeniu kontemplował Jego obecność, wstawiał się za ludem, głosił słowo Boże i występował w obronie ubogich¹³². Ta posługa prorocka przejawia się dzisiaj w życiu osób konsekrowanych.

Specyfiką indywidualnych form życia konsekrowanego, jakim są dziewice i wdowy jest życie konsekrowane w świecie. Konsekracja jest publiczna, nie tak jak w przypadku członków instytutów świeckich, co zakłada podjęcie misji w świecie i Kościele w sposób jawny jako osoby konsekrowanej. Przez publiczny ślub czystości dziewice pozostają eschatologicznym znakiem oczekiwania Kościoła-oblubienicy na powtórne przyjście Chrystusa-Oblubieńca i przyszłego życia¹³³. Wdowy są również znakiem przyszłego życia. Pustelnicy przez oddalenie się od świata również są czytelnym znakiem prymatu rzeczywistości niebieskich nad doczesnymi. Pustelnicy ukazują każdemu wewnętrzny aspekt tajemnicy Kościoła, którym jest osobowa bliskość z Chrystusem¹³⁴.

¹²⁹ J. Daniélou, H.I. Marrou, *Historia Kościoła*, dz. cyt., s. 212; T. Manteuffel, *Historia Powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1968, s. 28-29..

¹³⁰ M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I-IV w.*, przeł. E. Bękowska, Warszawa 1992, s. 364.

¹³¹ VC 84.

¹³² Tamże.

¹³³ *Wprowadzenie ogólne*, n. 1, w: Pontyfikat Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II, *Obrzędy konsekracji dziewic. Wydanie wzorcowe*, Katowice 2001.

¹³⁴ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Stan pustelnic i pustelników. Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.3-ove-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.10).

7.1. Dziewice w czasie obecnym

Dla dziewic jako jedynej formy indywidualnej życia konsekrowanego odnowiono po Soborze Watykańskim II obrzędy konsekracji¹³⁵. Obrzędy te odnoszą się zarówno do dziewic żyjących w świecie¹³⁶, jak i do mniszek¹³⁷. Konsekracja mniszek połączona jest ze złożeniem profesji zakonnej¹³⁸. W czasie liturgii oprócz krzesła dla biskupa, w prezbiterium ustawia się krzesło dla przełożonej, która będzie przyjmowała profesję dziewic¹³⁹. W uwagach podano, że zgodnie z naturą obrzędu liturgia powinna odbywać się uroczyście, jednak należy unikać wystawności niezgodnej z ubóstwem zakonnym¹⁴⁰. Nie dano tego wskazania w odniesieniu do dziewic żyjących w świecie.

Dziewicom żyjącym w świecie poświęcono jeden kanon w Kodeksie Prawa Kanonicznego, kan. 604. Pierwszy paragraf tego kanonu mówi o stanie dziewic, które wyrażając święty zamiar gruntowniejszego naśladowania Chrystusa, są poświęcone Bogu przez biskupa diecezjalnego według zatwierdzonego obrzędu liturgicznego. Wskutek tego zostają zaślubione mistycznie Chrystusowi, Synowi Bożemu, i oddają się na służbę Kościołowi¹⁴¹. Drugi paragraf tego kanonu mówi o tym, że dziewice mogą się zrzekać dla wierniejszego wypełnienia swojego zamiaru oraz dla służby Kościołowi¹⁴². Stowarzyszenia dziewic nie mają rangi porównywalnej z instytutami życia konsekrowanego w sensie ścisłym, chyba że Stolica Apostolska, stosownie do kan. 605 nada im taki status¹⁴³. Należy zwrócić uwagę na to, że prawodawca stan dziewic określa formą życia konsekrowanego, nie wzmiankując o konieczności profesji trzech rad ewangelicznych. Jest to zatem kanonicznie zatwierdzona forma życia konsekrowanego¹⁴⁴. Używając terminu stan (*ordo*) prawodawca wyraża szacunek i uznanie dla tej formy życia w Kościele, która podkreśla życie w czystości¹⁴⁵. Podkreślenie, że chodzi o stan, zakłada pewien zorganizowany, w przeciwieństwie do pu-

¹³⁵ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt.

¹³⁶ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., rozdział I: n. 1-38; K. Konecki, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 210-217.

¹³⁷ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., rozdział II: n. 39-80; K. Konecki, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 217-222.

¹³⁸ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., n. 51-80. Zob. np. <http://www.benedyktynki.eu/index.php?ram=s&id=23> (2015.06.09).

¹³⁹ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., n. 44.

¹⁴⁰ Tamże, n. 45.

¹⁴¹ KPK, kan. 604, § 1.

¹⁴² KPK, kan. 604, § 2.

¹⁴³ T. Rincón-Pérez, *Komentarz do kan. 603-604*, w: Uniwersytet Nawarry w Pampelunie, Wydział Prawa Kanonicznego, *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 498.

¹⁴⁴ B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Księga II: Lud Boży. Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, Lublin 1990, s. 42.

¹⁴⁵ A. Chrapkowski, J. Krzywda, J. Wroceński, B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, Tom II/2, Księga II: Lud Boży. Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, red. naukowy J. Krukowski, Poznań 2006, s. 37.

stelniczego, sposób życia, którego ani w przeszłości, ani obecnie nie określano tym terminem¹⁴⁶. Poza tym chodzi o dziewice, czyli nie mogą to być wdowy ani kobiety, które publicznie żyły w sposób przeciwny czystości¹⁴⁷.

Dziewice wyrażają święty zamiar gruntowniejszego naśladowania Chrystusa i wskutek tego zostają poświęcone Bogu przez mistyczne zaślubienie z Chrystusem i oddanie na służbę Kościołowi. Święty zamiar według tradycji sięgającej czasów patrystycznych jest zewnętrznym i trwałym zobowiązaniem złożonym wobec Kościoła¹⁴⁸. Mistyczne zaślubienie z Chrystusem oznacza praktykę jednej rady ewangelicznej – czystości¹⁴⁹. Służba Kościołowi wyraża się przez zaangażowanie dziewicy w Kościele partykularnym. To biskup ordynariusz miejsca rozeznaje autentyczność powołania, zapewnia kandydatce formację początkową, dopuszcza do konsekracji i jest jej szafarzem, ustala sposób życia, którego wymaga charakter charyzmatyczny dziewictwa konsekrowanego¹⁵⁰. Jan Paweł II w adhortacji *Vita consecrata* podkreślił więź dziewic konsekrowanych z Kościołem diecezjalnym. W dokumencie tym mowa jest o tym, że dziewice konsekrowane przez biskupa łączą się szczególną więzią z Kościołem lokalnym, któremu służą z poświęceniem, chociaż pozostają w świecie¹⁵¹. Dlatego istotną cechą formy życia dziewicy konsekrowanej stanowi charakter diecezjalny¹⁵². Stąd wydaje się zasadne pytanie dotyczące osób, które nie mają stałego miejsca pobytu i co kilka lat zmieniają diecezję zamieszkania, o ich przynależność i miłość do swojego Kościoła lokalnego, do jego historii i terażniejszości¹⁵³.

W materiałach pomocniczych dla Kościoła w Polsce w odniesieniu do dziewic opracowanych przez Podkomisję KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego zaznaczono, że dziewica konsekrowana jest zobowiązana sama zapewnić sobie mieszkanie (osobno lub z rodziną), stałe źródło utrzymania i świadczenia społeczne¹⁵⁴. Niektóre z dziewic pracują zawodowo w instytucjach kościelnych. Jest to zupełnie zrozumiałe, skoro pragną służyć swojemu Kościołowi diecezjalnemu. Może się zdarzyć sytuacja, że pracując w instytucji kościelnej, dziewica nie otrzymuje całej pensji i jest wynagradzana poniżej najniższych ustawowo zarobków w kraju. Nie można tej sytuacji tłumaczyć ślubem ubóstwa obowiązującego dziewicę, gdyż for-

¹⁴⁶ B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, dz. cyt., s. 42.

¹⁴⁷ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 4a, 5a.

¹⁴⁸ B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, dz. cyt., s. 42.

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.08).

¹⁵¹ VC 7.

¹⁵² K. Konecki, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 277-281.

¹⁵³ Por. http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.08).

¹⁵⁴ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.08).

malnie ona takiego ślubu nie złożyła. Ze względu na te uwarunkowania należy się zastanowić również w przyszłości, czy należy dążyć do formułowania i podkreślania rady ubóstwa w odniesieniu do dziewic żyjących w świecie i mających obowiązek samodzielnego utrzymania się.

Pytanie należy również postawić w sytuacji, gdy jakaś osoba całe zawodowe życie pracowała w instytucjach kościelnych, ale nie miała odprowadzanych składek emerytalnych albo były to składki niepełne i w wieku emerytalnym nie ma środków, albo ma bardzo niewielkie środki na swoje utrzymanie. W obecnej sytuacji społecznej należy również zastanowić się nad problemem bezrobocia, które może dotknąć również dziewice konsekrowane lub pracy na tzw. „umowach śmieciowych”, które nie gwarantują odprowadzania składek socjalnych. Nieprawidłową sytuacją byłaby taka, gdyby motywem przyjęcia konsekracji dziewic była nadzieja na zdobycie utrzymania przez zatrudnienie w instytucjach kościelnych. Jednakże należy się liczyć z tym, że pojawiają się pytania, czy biskup zapewnia pracę.

Większość dziewic konsekrowanych obecnie pracuje zawodowo poza Kościołem, a w przypadku nauczycielek religii – czyli osób posłanych z misją kanoniczną do szkoły – przysługuje im pensja i świadczenia na równi z innymi nauczycielami. Oczywiście i w instytucjach kościelnych istnieją sytuacje godziwego wynagradzania pracowników (np. w redakcjach pism katolickich czy wydawnictwach) lub wynagradzania ich przynajmniej w wysokości najniższej krajowej pensji wraz ze wszystkimi świadczeniami.

7.1.1. Główne obowiązki dziewic konsekrowanych

We wprowadzeniu ogólnym w *Obrzędach konsekracji dziewic* wśród głównych obowiązków wymieniono oddawanie się pokucie, dziełom miłosierdzia, apostołstwu i gorliwej modlitwie. Kodeks Prawa Kanonicznego mówiąc o instytutach życia konsekrowanego zwraca uwagę na różne aspekty naśladowania Chrystusa. Są instytuty, które naśladowują Chrystusa „czy to modlącego się, czy głoszącego królestwo Boże, czy czyniącego ludziom dobrze, czy też obcującego z nimi w świecie” – czytamy w kan. 577. Naśladowanie Chrystusa może mieć zatem konkretny wyraz i odzwierciedlenie w instytutach oddanych całkowicie kontemplacji¹⁵⁵, w instytutach oddanych dziełom apostołskim¹⁵⁶, w instytutach świeckich¹⁵⁷ oraz w stowarzyszeniach życia apostołskiego¹⁵⁸. Owa typologia wyrażona przez dokumenty kościelne nawiązuje do soborowej nauki o Kościele¹⁵⁹ W przypadku dziewic konsekrowanych

¹⁵⁵ VC 8.

¹⁵⁶ VC 9.

¹⁵⁷ VC 10.

¹⁵⁸ VC 11.

¹⁵⁹ W Konstytucji dogmatycznej o Kościele czytamy: „Zakonnicy gorliwie starać się mają o to, aby za ich pośrednictwem Kościół z biegiem czasu coraz lepiej, zarówno wiernym, jak i niewierzącym, ukazywał Chrystusa – bądź to oddalającego się kontemplacji na górze, bądź zwiastującego rzeszom

wymieniono wiele różnorodnych obowiązków: od pokuty, przez dzieła miłosierdzia i dzieła apostołskie po gorliwą modlitwę. Należy liczyć się z tym, że w życiu konkretnych osób żyjących konsekracją jeden z tych obowiązków będzie przeważał i nadawał specyficzny charakter gruntowniejszemu naśladowaniu Chrystusa.

7.1.1.1. Pokuta

Wśród obowiązków dziewic wymieniono na pierwszym miejscu pokutę¹⁶⁰. W odniesieniu do naśladowania Chrystusa można mówić również o pokucie, rozpatrywanej w kontekście krzyża. Ewangelisci podają przekaz o Jezusie poszczącym czterdzieści dni na pustyni. Jest to czyn pokutny. Chrystus nie pokutował za popełnione grzechy, bo to Go nie dotyczyło, ale złożył siebie samego w ofierze za grzechy. Bóg zwałił na Niego winy nas wszystkich. Podjęcie męki i śmierci na krzyżu winno być rozpatrywane jako ekspiacja za grzechy ludzi całego świata.

W roku liturgicznym wyróżnia się Wielki Post, a w tygodniu piątek jako szczególny czas pokuty. Zwłaszcza w Wielkim Poście zalecane są nabożeństwa pokutne, odprawianie Drogi Krzyżowej czy uczestniczenie w Gorzkich Żalach.

Pokuta rozpatrywana jako cnota oznacza stałe wewnętrzne nastawienie, które wyraża moralną i religijną postawę człowieka wobec grzechu. Jest ona nadprzyrodzoną sprawnością moralną skłaniającą człowieka do odczuwania bólu duchowego z powodu popełnionego zła i obrazy Boga. Istotą pokuty stanowi nawrócenie. Do jej praktykowania jest wezwana jest cała wspólnota kościelna. Cnota pokuty pomaga zachować należyłą postawę wobec rzeczywistości ziemskich oraz chroni przed przesadnym konsumpcjonizmem i żądzą użycia, posiada wartość leczniczo-wychowawczą. Dlatego pokuta powinna leżeć nie tylko u podstaw formacji duchowej, ale winna być programem i streszczeniem całego życia chrześcijańskiego¹⁶¹. Praktykowanie pokuty związane jest z częstym przystępowaniem do sakramentu pokuty i pojednania.

Do tradycyjnych dzieł pokutnych należą: post, modlitwa i jałmużna. W tych słowach streszcza się ascetyczny styl życia. Był on zalecany przez Kościół publicznym pokutnikom w okresie ekspiacji, a teraz może być naśladowany przez osoby pragnące prowadzić bardziej intensywne życie religijne¹⁶². W takim stylu życia przewodnią rolę odgrywają mnisi i mniszki od pierwszych wieków chrześcijaństwa.

Post według słów Jezusa jest znakiem oczekiwania na przyjście Oblubieńca. Na pytanie uczniów Jana, dlaczego uczniowie Jezusa nie poszczą, Jezus odpowiedział: „Czy goście weselni mogą się smucić, dopóki pan młody jest z nimi? Lecz przyjdzie czas, kiedy zabiorą im pana młodego, a wtedy będą pościć” (Mt 9, 15).

Królestwo Boże, bądź uzdrawiającego chorych i ułomnych, a grzeszników nawracającego do cnoty, bądź błogosławiącego dzieciom i dobrze czyniącego wszystkim, a zawsze posłusznego woli Ojca, który Go posłał” – LG 46:

¹⁶⁰ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 2.

¹⁶¹ M. Chmielewski, *Pokuta*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, dz. cyt., s. 649.

¹⁶² J. Daniélou, H.I. Marrou, *Historia Kościoła*, dz. cyt., s. 238.

Post nie dotyczy osób chorych. Choroba nie powinna być przeszkodą w konsekracji dziewic. Choroba fizyczna nie jest taką przeszkodą. W odniesieniu do chorób psychicznych w materiałach pomocniczych podano, że choroba i zaburzenia psychiczne kandydatki, w tym również depresja, stanowi przeszkodę do podjęcia formacji i do konsekracji¹⁶³. Może należałoby wskazać, że w przypadku choroby psychicznej dopuszczenie do formacji i ewentualnej konsekracji należy do decyzji biskupa. Choroby psychiczne mają różny przebieg i choć utrudniają życie osobiste, nie wykluczają życia poświęconego Bogu. Dziewice konsekrowane nie są powołane do określonych zadań w Kościele, jak w przypadku prezbiterów, dlatego też istnieje większa elastyczność w dopuszczeniu ich do realizacji życia konsekrowanego przez gruntowniejsze naśladowanie Chrystusa. Pewne praktyki ascetyczne są niewskazane dla osób chorych psychicznie. Osoby z zaburzeniami psychicznymi nie powinny zbyt często (lub w ogóle) pościć czy oddawać się nocnym czuwaniom. W materii dotyczącej czynów pokutnych, jak i w każdej innej, osoby konsekrowane powinny podlegać ustaleniom kierowników duchowych.

Modlitwa traktowana jako pokuta może mieć miejsce wtedy, gdy człowiek rezygnuje z innych czynności, by oddać swój czas Bogu. Jest wyrazem nawrócenia i postawienia Boga na pierwszym miejscu w swoim życiu.

Jałmużna jest tradycyjnym dziełem pokuty. W tradycji biblijnej zalicza się ją do zadośćuczynienia, swoje grzechy można odkupić przez jałmużnę. Św. Tomasz z Akwinu do jałmużny zalicza uczynki miłosierne co do duszy i co do ciała¹⁶⁴.

7.1.1.2. Dzieła miłosierdzia

Wśród obowiązków dziewic wymieniono oddawanie się dziełom miłosierdzia¹⁶⁵. Czynienie miłosierdzia jest naśladowaniem Chrystusa, który namaszczone Duchem Świętym i mocą, przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich¹⁶⁶.

Dzieła miłosierdzia związane są z wypełnianiem charytatywnej funkcji Kościoła, która jest działalnością dobroczynną wynikającą z miłości, adekwatną do potrzeb ludzi doświadczających materialnego lub duchowego ubóstwa¹⁶⁷. Dzieła miłosierdzia odnoszą się do ciała i do ducha. Św. Tomasz z Akwinu nazywa je jałmużną i wylicza siedem rodzajów jałmużny cielesnej¹⁶⁸ oraz siedem rodzajów jałmużny du-

¹⁶³ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.08).

¹⁶⁴ Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna, Zagadnienie 32, Artykuł 2*, w: Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, tom 16: Miłość (2-2, qu. 23-46), przeł. A. Głazewski, London 1967, s. 149.

¹⁶⁵ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 2.

¹⁶⁶ Dz 10, 38.

¹⁶⁷ W. Przygoda, *Charytatywna funkcja Kościoła*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., s. 130.

¹⁶⁸ Uczynki miłosierne co do ciała są następujące: głodnego nakarmić, spragnionego napoić, nagiego przyodziać, bezdomnego w dom przyjąć, chorych nawiedzać, będących w niewoli wykupywać, umar-

chowej¹⁶⁹. W nowszej wersji, w Katechizmie Kościoła Katolickiego wymienione są następujące uczynki miłosierdzia co do ciała: głodnych nakarmić, bezdomnym dać dach nad głową, nagich przyodziać, chorych i więźniów nawiedzać, umarłych grzebać¹⁷⁰. Katechizm podkreśla, że jałmużna dana ubogim jest jednym z podstawowych świadectw miłości braterskiej i jest ona także praktykowaniem sprawiedliwości, która podoba się Bogu¹⁷¹. Uczynki miłosierdzia co do duszy są następujące: pouczać, radzić, pocieszać, umacniać, jak również przebaczać i krzywdy cierpliwie znosić¹⁷².

Zarówno uczynki miłosierne co do ciała, jak i co do duszy mogą być czynione indywidualnie przez dziewicę konsekrowaną pojedynczemu bliźniemu, jak również mogą mieć charakter wspólnotowy¹⁷³, diecezjalny czy parafialny. Prowadzenie dzieł miłosierdzia może być związane z oddaniem swojego czasu na aktywną działalność w „Caritasie” lub w innych grupach czyniących miłosierdzie. Prowadzenie tych dzieł związane jest często z zasobami materialnymi. Dysponując swoim majątkiem dziewica wedle uznania może wspierać dzieła diecezjalne i poszczególne instytucje kościelne. Wydaje się naturalne, że tak jak w czasie życia, również po śmierci – w wyniku zapisu testamentowego – dziewica może służyć swoimi środkami materialnymi Kościołowi diecezjalnemu.

7.1.1.3. Apostolstwo

Wśród obowiązków dziewic wymieniono apostołstwo¹⁷⁴. Podjęcie apostołstwa jest naśladowaniem Chrystusa, który wzywał do nawrócenia i głosił Ewangelię¹⁷⁵.

W Kościele partykularnym apostołstwo należy przede wszystkim do biskupa. Posługa nauczania, czyli głoszenie Ewangelii, zajmuje główne miejsce wśród obowiązków biskupich¹⁷⁶. Biskup jest w diecezji pierwszym głosi-cielem Ewangelii sło-

łych grzebać – Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna, Zagadnienie 32, Artykuł 2, 1*.

¹⁶⁹ Uczynki miłosierne co do duszy są następujące: nieuświadomionych pouczać, będącym w wątpliwości dać radę, strapionych pocieszać, grzeszących upominać, urazy darować, przykrych znosić, modlić się za wszystkich – Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna, Zagadnienie 32, Artykuł 2, 1*.

¹⁷⁰ KKK 2447.

¹⁷¹ Tamże.

¹⁷² Tamże.

¹⁷³ Por. H. Ćmiel, *Teologia moralna szczegółowa. Podręcznik dla studentów teologii*, Częstochowa 2005, s. 458.

¹⁷⁴ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 2.

¹⁷⁵ Mk 1, 14-15.

¹⁷⁶ Sobór Watykański II, *Lumen gentium. Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, n. 25, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, dz. cyt., s. 104-166; Sobór Watykański II, *Christus Dominus. Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, n. 12, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum-Poznań 2002, s. 236-258; Jan Paweł II, *Pastores gregis. Adhortacja Apostolska po Synodzie Biskupów o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, n. 26, w: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. II (1996-2003), tekst pol., Kraków 2006, s. 727-871.

wem i świadectwem własnego życia¹⁷⁷, jest pierwszym katechetą¹⁷⁸. To on przede wszystkim sam osobiście głosi wiernym naukę życia oraz wzbudza i podtrzymuje w diecezji zapal katechetyczny przez odpowiednie i skuteczne struktury¹⁷⁹.

Przez apostołstwo osób konsekrowanych określa się świadectwo radykalnego życia chrześcijańskiego, ożywione modlitwą i pokutą¹⁸⁰, polegające na byciu znakiem obecności Bożej w świecie, nadażeniu przez miłość i służbę do powszechnego braterstwa oraz na głoszeniu słowem i życiem pierwszeństwa Boga i dóbr przyszłych nad dobrami tego świata¹⁸¹. Do najważniejszych form apostołstwa osób konsekrowanych należą: apostołskie świadectwo życia, apostołat własny instytutu oraz apostołstwo zlecone przez hierarchię¹⁸².

Dziewica konsekrowana przede wszystkim powinna dawać apostołskie świadectwo życia, które jest przeniknięte duchem Ewangelii. Może włączyć się również w posługę słowa, gdy jest do tego odpowiednio przygotowana. Apostołstwo prowadzone przez dziewice konsekrowane jest ściśle związane z ich formacją i wykształceniem (często teologicznym). Wynika z przygotowania i zależy od osobistych uwarunkowań. Wśród dziewic konsekrowanych są katechetki, pracownicy mediów katolickich, osoby z doktoratami z teologii, koordynatorzy szkół ewangelizacji, które mogą we właściwy sobie sposób brać udział w szeroko rozumianym apostołstwie Kościoła we współpracy z tymi, którzy mają w Kościele władzę święceń w sposób uzgodniony, koordynowany i potwierdzony przez biskupa diecezjalnego. Takie apostołstwo dziewicy konsekrowanej będzie łączyło apostołat własny z apostołstwem zleconym przez hierarchię.

7.1.1.4. Gorliwa modlitwa

Wśród obowiązków dziewic wymieniono gorliwą modlitwę¹⁸³. Wzorem modlitwy jest Jezus, oddawanie się modlitwie jest naśladowaniem Chrystusa.

Modlitwa dostępna jest dla wszystkich dziewic. Bez względu na stan zdrowia, predyspozycje czy wykształcenie każda dziewica może i powinna oddawać się gorliwej modlitwie, bo dzięki niej buduje relację z Chrystusem-Oblubieńcem oraz może wstawiać się do Boga w sprawach innych ludzi. Wydaje się, że gorliwa modlitwa jest pierwszym i podstawowym obowiązkiem osób poświęconych Bogu.

Z modlitwy powinno wynikać wszelkie zaangażowanie w dzieła miłosierdzia czy apostołstwo. Przykładem mogą być zakony, które łączą praktyki monastyczne

¹⁷⁷ PG 26.

¹⁷⁸ CT 63.

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ KPK, kan. 673.

¹⁸¹ W. Przygoda, *Apostołstwo osób konsekrowanych*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., s. 67.

¹⁸² Tamże, s. 68.

¹⁸³ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 2.

z apostołstwem, jak dominikanie, franciszkanie czy karmelici¹⁸⁴. W żeńskich gałęziach karmelitańskich, franciszkańskich czy dominikańskich spotykamy często dwa nurty: zakony kontemplacyjne oraz zakony czynne, oddające się apostołstwu. Dziewice żyjące w świecie powinny łączyć zewnętrzną działalność z głębszą modlitwą i powinny starać się, aby z kontemplacji wynikało ich działanie, biorąc przykład z praktyki zakonów. Będzie to naśladowaniem Chrystusa, który jest wzorem łączenia życia modlitwy z działalnością apostołską i dziełami miłosierdzia. Chrystus-Oblubieniec zaprasza swoją oblubienicę do zewnętrznej działalności, które jest owocem zjednoczenia z Bogiem.

W zakres praktykowania gorliwej modlitwy wchodzi również życie sakramentalne i uczestniczenie w liturgii Kościoła. W liturgii sam Chrystus jako Głowa składa Najświętszą Ofiarę i zanosí modlitwy do Ojca. Osoby konsekrowane zachęcane są do codziennego uczestnictwa we Mszy świętej, przyjmowania Komunii świętej i adoracji Najświętszego Sakramentu¹⁸⁵. Ponadto dziewicom usilnie zaleca się Liturgię godzin, zwłaszcza jutrznię i nieszpory¹⁸⁶, co oznacza, że nie ma sankcji grzechu, jak w przypadku duchownych, gdy brewiarz nie zostanie odmówiony. W materiałach pomocniczych dla stanu dziewic przygotowanych przez Podkomisję Konferencji Episkopatu Polski ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego wskazano na uczestniczenie we Mszy świętej, adorację Najświętszego Sakramentu, czytanie Pisma Świętego i rozmyślanie, specjalne nabożeństwo do Maryi oraz częstą spowiedź¹⁸⁷. Wyliczając te praktyki odwołano się do §§ 2-4 kanonu 663 i kanonu 664 KPK, które dotyczą obowiązków członków instytutów zakonnych. Praktyki pobożne, jak rozmyślanie, czytanie Pisma Świętego, sprawowanie Liturgii godzin i inne pobożne ćwiczenia powinny być dokładnie określone prawem własnym instytutu zakonnego¹⁸⁸. W przypadku dziewic istnieje dowolność szczegółowych rozwiązań. Dziewica może podjąć wybraną przez siebie formę duchowości zakorzenioną w Tradycji Kościoła¹⁸⁹, a tym samym może przyjąć w sposób dowolny praktyki realizowane w jakimkolwiek instytucie zakonnym.

W życiu modlitewnym wydaje się, że należałoby podkreślić rozwijanie więzi dziewicy z Chrystusem-Oblubieńcem.

¹⁸⁴ R. Garrigou-Lagrange, *Trzy okresy życia wewnętrznego wstępem do życia w niebie*, przeł. T. Landy, Niepokalanów 2001, s. 809.

¹⁸⁵ KPK 663 § 2.

¹⁸⁶ *Obrzędy konsekracji dziewic*, dok. cyt., *Wprowadzenie ogólne*, n. 2.

¹⁸⁷ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.konsekrowane.org/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.05.23).

¹⁸⁸ A. Chrapkowski, J. Krzywda, J. Wroceński, B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 97.

¹⁸⁹ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.konsekrowane.org/dokumenty/2.1-ov-materialy_pomocnicze.pdf (2015.05.23).

7.1.2. Duchowość dziewicy konsekrowanej

W materiałach pomocniczych dla stanu dziewic podano, że dziewica może podjąć wybraną przez siebie formę duchowości zakorzenioną w Tradycji Kościoła¹⁹⁰. Niekoniecznie zatem chodzi o duchowość właściwą dla pierwszych wieków chrześcijaństwa, kiedy początkowo stan dziewic był obecny w Kościele.

Duchowość chrześcijańska koncentruje się na Chrystusie. Ten chrystocentryzm sprawia, że duchowość chrześcijańska, choć praktykowana jest w różnych formach, zachowuje istotową jedność¹⁹¹. Wielość form życia duchowego przejawia się m.in. w różnych szkołach duchowości¹⁹². Szkoła duchowości rodzi się z podwójnego doświadczenia duchowego: jakiejś wybitnej charyzmatycznej osobowości oraz jej pierwszych uczniów. Naśladując swego założyciela i uświęcając się przy pomocy tych samych środków pokazują oni, że duchowość świętego inicjatora ma wartość formacyjną dla całych zbiorowości¹⁹³.

Niektórzy podają też różne kryteria specyfikacji poszczególnych duchowości, np. kryteria doktrynalne (np. duchowość pasyjna, eucharystyczna, pentekostalna, maryjna), kryteria ascetyczno-praktyczne (np. duchowość pokutna, apostołska, miłosierdzia), kryteria antropologiczno-psychologiczne (np. duchowość kobiety, duchowość mężczyzny, duchowość osoby starszej, duchowość kapłańska, duchowość osób konsekrowanych)¹⁹⁴. W tym ostatnim znaczeniu można pewnie mówić o duchowości dziewicy konsekrowanej. *Obrzędy konsekracji dziewic* wymieniając główne obowiązki osób konsekrowanych sugerują pewien styl życia, który przejawia się w pokucie, czynach miłosierdzia, apostołstwie i gorliwej modlitwie. Te obowiązki w pewnym sensie charakteryzują dziewicę konsekrowaną.

Mówiąc o duchowości dziewicy konsekrowanej należałoby jeszcze uwzględnić aspekt miłości oblubieńczej do Chrystusa. Jest bowiem rys duchowości, który powinien charakteryzować wszystkie dziewice konsekrowane i który jest wspólny zarówno dla osób żyjących w świecie, jak i dla mniszek. Zatem w duchowości dziewicy konsekrowanej byłby element wspólny wszystkim dziewicom – miłość oblubieńcza do Chrystusa oraz element zmienny, wybierany przez każdą dziewicę w sposób wolny – dodatkowe formy duchowości zakorzenione w Tradycji Kościoła.

¹⁹⁰ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce. Materiały pomocnicze dla Stanu Dziewic*, http://www.konsekrowane.org/dokumenty/2.1-ov-materiały_pomocnicze.pdf (2015.05.23).

¹⁹¹ M. Chmielewski, *Duchowość*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, dz. cyt., s. 230.

¹⁹² W *Leksykonie duchowości katolickiej* omówiono dwanaście szkół duchowości: augustiańską, benedyktyńską, cysterską, dominikańską, franciszkańską, ignacjańską, karmelitańską, kartuzjańską, liguriańską, mariańską, oratoriańską i palotyńską oraz podano hasła dotyczące duchowości joannistycznej, paulińskiej i zmartwychwstańskiej.

¹⁹³ M. Chmielewski, *Szkoła duchowości*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, dz. cyt., s. 852.

¹⁹⁴ M. Chmielewski, *Duchowość*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, dz. cyt., s. 230.

7.2. Wdowy w czasie obecnym

Wdowy chrześcijańskie, powołane przez Pana, by poświęcić się Mu w sposób niepodzielny w większej wolności serca, ciała i ducha, podejmują za aprobatą Kościoła decyzję życia w dozgonnej czystości dla Królestwa niebieskiego¹⁹⁵.

Wdowy nie są wymienione w Kodeksie Prawa Kanonicznego¹⁹⁶ ani na razie nie mają zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską obrzędu błogosławieństwa wdów¹⁹⁷. Wspomina ich jedynie Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, promulgowany w 1990 roku¹⁹⁸. W drugiej części kanonu 570 mowa jest o wdowach konsekrowanych. Nie przewiduje się jednak ich stowarzyszeń ani nie używa określenia *ordo*. Do tego kanonu odwołuje się posynodalna Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, w której czytamy, że wdowy i wdowcy „składając wieczysty ślub czystości, przezywanej jako znak królestwa Bożego, konsekrują swój stan życia, aby poświęcić się modlitwie i służbie Kościołowi”¹⁹⁹.

W Polsce korzysta się z *Obrzędu błogosławieństwa wdów* opracowanego przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski²⁰⁰. W dokumencie tym czytamy, że „wdowy poświęcone Bogu z natchnienia Ducha Świętego składają przyrzeczenie życia w tym stanie, aby zachowując czystość i całkowicie oddając się Bogu, jeszcze bardziej kochać Chrystusa i lepiej służyć bliźnim”²⁰¹.

Wdowy żyjąc w świecie, urzeczywistniają swoją konsekrację przez szczególną więź komunii z Kościołem partykularnym i powszechnym²⁰².

W materiałach pomocniczych dotyczącego stanu wdów przygotowanych przez Podkomisję KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego wskazuje się na ukończenie 60. roku życia jako warunek dopuszczenia do konsekracji²⁰³. Pojawia się pytanie, czym to jest uwarunkowane. Wdowy nie obciążają finansowo Kościoła. Nie ma powodu, by wyznaczać jakąś określoną granicę wiekową.

Materiały pomocnicze dotyczące stanu wdów są prawie takie same jak materiały pomocnicze dotyczące stanu dziewic, dlatego uwagi wymienione wyżej odnośnie do dziewic aktualne są również w kontekście wdów.

¹⁹⁵ 1 Tm 5, 5. 9-10; 1 Kor 7, 8; KKK 922.

¹⁹⁶ Prawnicy zwracają na to uwagę – A. Chrapkowski, J. Krzywda, J. Wroceński, B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 37.

¹⁹⁷ W Polsce stosowany jest *Obrzęd błogosławieństwa wdów* opracowany w 2008 roku przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski.

¹⁹⁸ *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, kan. 570.

¹⁹⁹ VC 7.

²⁰⁰ *Obrzęd błogosławieństwa wdów. Wydanie studyjne*, Warszawa 2008.

²⁰¹ Tamże, n. 8.

²⁰² VC 42.

²⁰³ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, Stan Wdów. *Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.2-ovd-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.10).

Polski *Obrzęd błogosławieństwa wdów* wymieniając główne obowiązki wdów powtarza obowiązki dziewic, czyli pokutę, dzieła miłosierdzia, apostołstwo i gorliwą modlitwę²⁰⁴ oraz dodaje, że szczególną troską wdowy powinny otaczać swoich bliskich oraz ludzi chorych i w podeszłym wieku, przychodząc im z pomocą. Dokument uzasadnia taką postawę, mówiąc o tym, że podejmowane przez wdowy dobre dzieła, „z jednej strony wzbogacają ich własne życie duchowe i pomagają im dojrzewać, z drugiej zaś pozwalają pociągać innych ludzi do posłuszeństwa miłosierdziu, którym same są napełnione”²⁰⁵.

Podobnie, jak w przypadku dziewic zaleca się, aby wdowy dla lepszego spełniania obowiązku modlitwy odmawiały codziennie Liturgię godzin, a przynajmniej jutrznię i nieszpory. W ten sposób, łącząc swój głos z głosem Chrystusa – najwyższego Kapłana oraz Kościoła świętego, będą nieustannie wielbić Ojca niebieskiego i wypraszać zbawienie świata²⁰⁶.

7.3. Pustelnicy w czasie obecnym

Eremityzm zwany obecnie także diecezjalnym życiem pustelniczym jest formą indywidualnego życia konsekrowanego. Ukryte przed światem życie pustelnika jest milczącym przepowiadaniem Chrystusa, któremu oddał swoje życie, ponieważ jest On dla niego wszystkim. Na tym polega to szczególne powołanie, by na pustyni, w walce wewnętrznej, znaleźć chwałę Ukrzyżowanego. Pustelnicy i pustelnice przez wewnętrzne i zewnętrzne oderwanie od świata świadczą o przemijalności obecnej epoki, a przez post i pokutę ukazują, że nie samym chlebem żyje człowiek, ale słowem Bożym. Tego rodzaju „życie na pustyni” jest wezwaniem skierowanym do bliźnich i do całej wspólnoty kościelnej, aby nie traciła nigdy z oczu najwyższego powołania, które polega na nieustannym przebywaniu z Panem²⁰⁷.

Pustelnikom Kodeks Prawa Kanonicznego poświęcił jeden kanon. Jest to kanon 603. W paragrafie pierwszym mowa jest o tym, że Kościół uznaje życie pustelnicze, czyli anachoretyczne, w którym wierni przez surowsze odsunięcie się od świata, milczenie odosobnienia, gorliwą modlitwę i pokutę poświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata²⁰⁸. W paragrafie drugim mowa jest o tym, że prawnie uznaje się za pustelnika osobę poświęconą Bogu w życiu konsekrowanym, jeśli przez ślub albo inne święte więzy zobowiąże się publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych i pod jego kierownictwem zachowuje właściwy tryb życia²⁰⁹.

²⁰⁴ Te obowiązki zostały omówione wyżej w odniesieniu do dziewic.

²⁰⁵ *Obrzęd błogosławieństwa wdów*, dok. cyt., n. 8.

²⁰⁶ Tamże.

²⁰⁷ Podkomisja KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego, *Stan pustelnic i pustelników. Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*, http://www.ifzk.episkopat.pl/dokumenty/2.3-ove-materialy_pomocnicze.pdf (2015.06.10).

²⁰⁸ KPK, kan. 603, § 1.

²⁰⁹ KPK, kan. 603, § 2.

Przedmiotem zobowiązań pustelnika są rady ewangeliczne, tak jak w przypadku członków instytutów życia konsekrowanego, dzięki czemu pustelnicy *sensu stricto* należą do grupy osób życia konsekrowanego²¹⁰. Ich przełożonym pozostaje biskup diecezjalny²¹¹. Nie chodzi zatem o zakonników, którzy zgodnie z prawem własnym przez określony czas wiodą życie w odosobnieniu, nie tracąc formalnej więzi ze swoim instytutem kontemplacyjnym²¹².

Forma życia pustelniczego nawiązuje do przeżyć św. Pawła z Teb²¹³, św. Antoniego i Ojców pustyni, a przede wszystkim do Chrystusa²¹⁴ i św. Jana Chrzciciela²¹⁵. Osiągnięciu doskonałości sprzyja wyłączenie się Bogu, oddalenie od świata, samotność, cisza pustyni, trwanie w nieustannej modlitwie, udział we Mszy świętej i medytacja²¹⁶.

8. Przyszłość indywidualnych form życia konsekrowanego: Wspólna cecha indywidualnych form życia konsekrowanego

Jako wspólną cechę indywidualnych form życia konsekrowanego można przyjąć ich starożytny charakter, a więc występowanie już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa i brak założycieli. Ani stan dziewic, ani stan wdów, ani pustelnicy nie mają swoich założycieli, choć można podać przykłady osób, które żyły poszczególnymi charyzmatami.

Ze względu na powrót do źródeł w formacji osób reprezentujących indywidualne formy życia konsekrowanego wydaje się, że należy położyć nacisk na Pismo Święte, które w pierwszych wiekach chrześcijaństwa było podstawowym źródłem odniesienia. Pisma Ojców Kościoła najczęściej są komentarzami poszczególnych ksiąg Pisma Świętego lub homiliami do wybranych perykop, a pouczenia i wskazówki dla chrześcijan czerpią treści ze wskazań biblijnych. Do tej tradycji należy powrócić, dlatego też w formacji stałej osób reprezentujących indywidualne formy życia konsekrowanego, należy zwrócić uwagę na wdrożenie osób konsekrowanych w czytanie, medytowanie i poprawną interpretację tekstów biblijnych. Może to być wskazówką na przyszłość.

²¹⁰ A. Chrapkowski, J. Krzywda, J. Wroczeński, B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 36.

²¹¹ Tamże.

²¹² B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, dz. cyt., s. 42.

²¹³ Św. Paweł z Teb uważany jest za pierwszego pustelnika – św. Hieronim, *Żywot św. Pawła Pierwszego Pustelnika*, przeł. W. Szoldrski, w: J.S. Płatek, *Początki Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika. Źródła duchowości Zakonu św. Pała Pierwszego Pustelnika*, Częstochowa 1989, s. 32.

²¹⁴ Mt 4, 1-4.

²¹⁵ Mt 3, 1-6.

²¹⁶ J.M. Popławski, *Eremityzm*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, dz. cyt., 249.

9. Zakończenie

W jednym artykule nie było możliwości dokładniejszego przedstawienia indywidualnych form życia konsekrowanego, zwłaszcza w ich wymiarze odnoszącym się do przeszłości, terażniejszości i przyszłości. Można powiedzieć, że wiele problemów zostało jedynie zasygnalizowanych.

Nowe formy życia konsekrowanego wymagają naukowej refleksji. Dotyczy ona określenia osób konsekrowanych w kontekście profesji trzech rad ewangelicznych: czystości ubóstwa i posłuszeństwa. Przypomnienie, że mnisi ślubują zachowanie tradycji monastycznej jest pewną wskazówką również w odniesieniu do form, które historycznie są wcześniejsze niż instytuty zakonne. Cele postawione przez papieża Franciszka na rok życia konsekrowanego nie ograniczają się jedynie do trwania owego roku. Badania dotyczące przeszłości, refleksja nad terażniejszością, formułowanie pytań, sugestii i planowanie formacji w odniesieniu do przyszłości są potrzebne w każdym czasie. Wyniki naukowej refleksji będą przydatne zarówno samym osobom konsekrowanym, jak również osobom, które są za nich odpowiedzialne w diecezji.